

УДК 338.2
JEL O 20, 29
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2023/223-2/16>

Ірина СОФІЩЕНКО, канд. екон. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-6465-8272
e-mail: iryna.sofishchenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОЛІТИКИ СПРИЯННЯ ІНОЗЕМНИМ ІНВЕСТИЦІЯМ: МОНІТОРИНГ ТА ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Вступ. Стан середовища міжнародної і національної економіки формує масштабні виклики й актуалізує завдання визначення найбільш відповідних заходів інвестиційної політики для відновлення української економіки. Дослідження розглядає практику застосування комплексу інструментів державної політики сприяння іноземним інвестиціям в Україні.

Методи. Застосовано інституційний і системний підхід для вивчення економічної політики як явища міжнародної економіки. Методи та інструменти політики досліджено на основі авторського підходу до їхньої типології, запропоновано уточнене визначення поняття "політика сприяння іноземним інвестиціям".

Результати. Здійснено критичний аналіз практики реалізації вітчизняної політики сприяння іноземним інвестиціям. Сформовано припущення, що відновлення економіки України на основі залучення іноземних інвестицій потребує врахування попереднього вітчизняного досвіду використання інструментів політики стимулювання інвестицій з урахуванням нових викликів та завдань відновлення української економіки.

Висновки. За результатами прикладного дослідження визначено важливість комплексного та узгодженого підходу до використання інструментарію політики з урахуванням змін у зовнішньому середовищі її формування.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, політика сприяння прямих іноземних інвестицій (ПІІ), фінансові стимули, фінансові стимули, дерегуляція.

Вступ

На сучасному етапі перед українською економікою постали життєво важливі виклики внаслідок сукупності факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Показники залучених прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку протягом останнього десятиліття свідчать про значний вплив несприятливих факторів на динаміку їхніх обсягів та якість. Із початком російської агресії у 2014 р. відбувся стрімкий відтік іноземних інвестицій. Упродовж адаптації бізнесу до змін в інвестиційному середовищі відновилися позитивна динаміка обсягів, але змінилася якість інвестицій – протягом 2017–2021 рр. їх чистий приріст забезпечував механізм інвестування "round tripping" (з \$270 млн у 2017 р. до \$1,89 млрд у 2021 р.). Повномасштабна російська агресія спричинила катастрофічний вплив на інвестиційне середовище країни, у 2022 р. обсяги ПІІ типу "round tripping" за оцінками НБУ становили \$600 млн (Мінфін, 2023; Національний банк України, 2022; Національний банк України, 2023). Пошук джерел інвестиційних ресурсів визначає масштабні руйнації виробничого потенціалу як значний виклик для відновлення. Тільки за попередніми оцінками на відновлення української економіки необхідно понад \$1 трн (Arons, 2022). За таких викликів мобілізаційний і регулюючий потенціал державної інвестиційної політики щодо іноземних інвестицій має бути максимально використаним. Складний комплекс соціально-економічних факторів не дозволяє скористатися жодною із моделей інвестиційної політики держави, які напрацьовані країнами світової економіки, необхідне врахування багатьох аспектів та запровадження нових підходів до формування комплексу елементів політики. Формування та реалізація політики сприяння іноземним інвестиціям потребує обґрунтованої конкретизації стратегічних і тактичних пріоритетів, уточнення джерел інвестиційних ресурсів, способів та інструментів впливу на кожному з етапів її втілення, вибір оптимальних механізмів реалізації політики на основі активної взаємодії стейкхолдерів та суб'єктів політики.

Метою дослідження є визначення особливостей методів і механізмів використання інструментів державної політики сприяння іноземним інвестиціям, узагальнення вітчизняного досвіду їхнього застосування та розробка

пропозицій з удосконалення політики сприяння іноземним інвестиціям в умовах відновлення української економіки. Об'єктом дослідження виступає діяльність уповноважених державних інституцій країни у сфері регулювання міжнародного руху капіталу.

Огляд літератури. Проблеми політичного впливу на міжнародні потоки капіталу щодо залучення їх для забезпечення потреб економічного розвитку всебічно вивчали вітчизняні науковці, дослідження впливу економічної політики держави на ПІІ традиційно спиралися на критичний аналіз її результатів (Швець, & Бурділо, 2017; Худавердієва, 2018; Пурій, 2020; Філіппова, & Сааджан, 2021). Водночас виклики, які постали перед вітчизняною економікою, потреба її адаптації до нових реалій, відновили інтерес дослідників до пошуку нових підходів та рішень. Аналізуючи фактори інвестиційного середовища української економіки, вітчизняні науковці зосереджують увагу на його якісних змінах в умовах повномасштабної російської агресії проти нашої країни та проблемі інвестиційних ризиків, пропонують актуальні заходи інвестиційної політики, (Нечипорук, 2023; Тимоць, & Стахів, 2023). Науковці обґрунтовують необхідність розробки дієвих рішень щодо залучення міжнародних інвестицій як потужного фактора відновлення української економіки – обґрунтування вибору пріоритетів політики сприяння ПІІ запропоновано у працях зарубіжних економістів (Мовчан, & Рогофф, 2022).

Результати аналізу вітчизняної політики сприяння ПІІ, усвідомлення нових викликів зумовлюють необхідність пошуку та обґрунтування напрямів удосконалення методів та інструментів інвестиційної політики. Потребує коригування й розроблена в довоєнний час UkraineInvest Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну до 2030 р. у співпраці з компанією EY в Україні, Офісом Національної Інвестиційної Ради, Міністерством економіки та за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України" (UkraineInvest, 2021). З огляду на нові реалії, характер проблемних ситуацій у діяльності іноземних інвесторів, усунення яких вимагають політичних рішень не тільки щодо обсягів залучення, але передусім їх

якості, потребує модернізації вітчизняної економіки та загальносвітових тенденцій переходу до сталого розвитку.

Методи

Отримані автором результати ґрунтуються на інституційному та системному підході у вивченні процесів формування та реалізації економічної політики як явища міжнародної економіки, зокрема на засадах методу аналізу політики. У методиці аналізу політики сукупність аналітичних процедур для обґрунтування вибору способів та інструментів державного впливу на економічні процеси поняття проблеми політики використовується як елемент, що визначає зміст усіх складових політичного циклу. Відповідно до методу аналізу політики проблема політики є завданням, яке має вирішувати уповноважена державна інституція на основі своїх компетенцій та застосування владних повноважень для подолання проблем функціонування та розвитку економіки. Застосування такого підходу дозволяє виокремити пріоритетні напрями політики сприяння ПІІ.

Результати

Державну політику сприяння іноземним інвестиціям визначено як комплекс заходів уповноважених державних інституцій, спрямованих на міжнародні інвестиційні потоки та діяльність іноземних інвесторів з метою забезпечення потреб національної економіки в інвестиційних ресурсах відповідної якості та ефективного їх використання. Доцільно розглядати її як складову вітчизняної інвестиційної політики в комплексі економічної політики країни. Цілі такої політики є складовою дерева цілей економічної політики країни і підпорядковуються генеральній цілі забезпечення сталого розвитку та зростання суспільного добробуту (Софіщенко, 2023). Тому, незважаючи на катастрофічні наслідки військової агресії, відновлення української економіки необхідно здійснювати на засадах інвестиційної політики нового покоління, запровадженої ЮНКТАД, що дозволить інтегрувати політичне поле вітчизняної економічної політики в загальносвітовий контекст.

Переплетення процесів інвестиційної діяльності з економічними процесами у валютній, фінансовій та торговельній сфері економіки формують спільне предметне поле різних видів економічних політик країни. Тому важливою проблемою є узгодженість і координація політичних рішень у цих сферах щодо використання фінансальних, фінансових, адміністративних інструментів, які можуть чинити суперечливий вплив на інвестиційне середовище, досягнення цілей політики сприяння ПІІ: збільшення обсягу залучених в українську економіку ПІІ; забезпечення необхідними інвестиційними ресурсами структурної перебудови економіки на засадах сталого розвитку, забезпечення якості іноземних інвестицій відповідно до національних інтересів, завдань відновлення та розвитку економіки. У цьому контексті аналіз політики сприяння ПІІ та практики її реалізації свідчить про те, що важливою її складовою став процес розбудови екосистеми політики, створення у складі її інституційної архітектури певного набору допоміжних організацій, диверсифікацію їх функцій. Зокрема, у 2018 р. розпочали діяльність ДУ "Офіс із залучення та підтримки інвестицій" UkraineInvest, українське Експортне кредитне агентство. Відповідно до цілей політики сприяння ПІІ діяльність UkraineInvest передбачає надання адміністративних і ділових послуг за принципом "єдиного вікна"; сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади для узгодження інструментів політики; розробку пропозицій щодо формування і реалізації інвестиційного потенціалу України. Перспективним напрямом підвищення ефективності політичних рішень щодо сприяння ПІІ є розбудова

комунікаційних механізмів і механізмів узгодженості дій основних та допоміжних інституцій цієї екосистеми.

Завдання відновлення української економіки потребують критичного аналізу вітчизняної практики використання всього спектра інструментів політики сприяння ПІІ, яка супроводжувала процес розбудови української економіки на основних її етапах. Такий підхід є необхідною умовою її розвитку та дозволяє сформулювати як поточні, так і стратегічні завдання політики. За своїм змістом завдання відновлення української економіки формують порядок денний нового політичного циклу політики сприяння ПІІ.

Необхідно зазначити, що в сукупності підтипів інвестиційних політик, які можна виокремити на основі аналізу їхніх цілей, якщо загальна інвестиційна політика використовує сукупність стимулів та обмежень, то політика сприяння ПІІ ґрунтується на методах стимулювання інвестиційної активності, створення умов для ефективної реалізації інтересів усіх стейкхолдерів.

Результати оглядів ЮНКТАД практики регулювання ПІІ країнами світу, які демонструє щорічна аналітика цієї організації щодо міжнародних потоків інвестицій, свідчать про активне використання фінансальних інструментів у стимулюванні іноземних інвестицій (UNCTAD, 2022). Відповідно до мети нашого дослідження види фінансальних інструментів доцільно типологізувати за цілями стимулювання інвестиційної активності та виокремити серед них такі види: загальні стимули, стимули сприяння малому і середньому бізнесу (МСБ), галузеві стимули, спеціальні податкові режими, регіональні стимули. Переваги такого підходу до типологізації полягають у можливості зробити вибір інструментів більш обґрунтованим на основі визначення наслідків стимулювання для інвестиційної активності окремих груп стейкхолдерів відповідно до виокремлених пріоритетів політики. Запропонована типологія дозволяє забезпечити процес відбору таких інструментів на основі залученості окремих груп стейкхолдерів до процесу вироблення політичних рішень.

Такий вид фінансальних інструментів, як загальні фінансальні стимули, характеризуються доступністю для інвесторів і дозволяють збільшити грошовий потік та показники ефективності інвестиційних проєктів у реальному секторі, що особливо важливо на початкових етапах реалізації інвестпроєктів. В Україні рівень оподаткування прибутку більш сприятливий порівняно з іншими країнами – ставка податку на прибуток у 18 % менша, ніж у країнах ЄС. Наприклад, у Чехії, Польщі – 19 %, Латвії, Естонії – 20 %, Словаччині – 21 %, Італії – 24 %, Іспанії – 25 % (Державна податкова служба України, 2023). Вітчизняна практика фінансового регулювання свідчить, що на основі національного режиму інвестування для іноземних інвесторів вже створюються певні фінансальні стимули. Про активне використання фінансальних стимулів у вітчизняній політиці сприяння свідчить і запровадження додаткових фінансальних стимулів у 2021 р. для найбільш значимих для вітчизняної економіки груп стейкхолдерів. Іноземні інвестори, які реалізують в українській економіці "значні" інвестпроєкти, отримують звільнення від податку на прибуток після введення в експлуатацію об'єкта інвестицій протягом п'ятирічного терміну в межах строку дії спеціального інвестиційного договору (Верховна Рада України, 2021а). Таким чином, запроваджене на договірній основі стимулювання має характер селективного підходу. Попри унормованість критеріїв відбору, такий підхід може мати і негативні наслідки через виникнення невідповідності критеріїв новим реаліям інвестиційного середовища, необхідності адаптації критеріїв за умови формування нових пріоритетів політики, на основі

виникнення нових викликів в умовах переходу української економіки до моделі сталого розвитку. Необхідно зазначити, що на сьогодні критерії, які забезпечують доступ до податкових преференцій, недостатньо зорієнтовані на цілі інвестполітики нового підходу відповідно до рекомендацій ЮНКТАД.

В українській політиці стимулювання ПІІ податкові пільги використовують і з метою подолання диспропорцій просторового розподілу ПІІ, для спрямування їх на розвиток регіонів країни в межах спеціальних податкових режимів. У 2022 р. запроваджений фіскальний стимул щодо податку на прибуток та законодавчо закріплена норма звільнення від податку на прибуток протягом 10 років значних інвестпроектів у промисловості в умовах діяльності в індустріальних парках, встановлення пільгових ставок податку на нерухомість для таких підприємств (Верховна Рада України, 2022).

Практика вітчизняної політики сприяння ПІІ передбачає використання загальних фіскальних стимулів, які можна класифікувати як пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи. Традиційно, як і в інших країнах світу, в українській політиці сприяння іноземним інвестиціям використовують звільнення від сплати ввізних мит, ПДВ з інвестицій у натуральній формі, як внески іноземних інвесторів до статутного капіталу підприємства. Із 2021 р. на підставі договорів про значні інвестиції протягом п'ятирічного терміну звільняється від оподаткування ввізним митом внесок інвестора з метою інвестування або як внесок до статутного капіталу звільняється від сплати ввізного мита, якщо ввозиться строком більше за трирічний термін. Також звільняються від оподаткування ПДВ операції з ввезення інвестором устаткування для реалізації інвестпроекту зі значними інвестиціями в межах виконання спеціального інвестиційного договору. Доцільною практикою забезпечення балансу інтересів учасників інвестиційних процесів можна вважати активне використання застережень упродовж проектування політики, зокрема з огляду на можливі ризики для державних фінансів. У разі відчуження такої іноземної інвестиції упродовж трьох років ввізне мито сплачується на загальних підставах. Застосовано застереження і щодо терміну виготовлення устаткування, воно має бути новим, виготовленим не раніше ніж за три роки до дати реєстрації інвестиційного проекту зі значними інвестиціями, а його перелік та обсяги визначатимуться урядом України разом із укладенням відповідного спеціального інвестиційного договору (Верховна Рада України, 2021b). Таким чином, використовується інструмент, який дозволяє збалансувати інтереси стейкхолдерів та запобігти зловживанням, ризикам для національної економіки, пов'язаним із заведенням застарілих технологій.

Селективний підхід у конструюванні інструментів політики з метою збалансування інтересів різних груп стейкхолдерів (передусім іноземних інвесторів та розробників політики) заслуговує на подальший розвиток в умовах відновлення на основі модернізації та дотримання стандартів сталого розвитку.

Зважаючи на структурні зрушення на ринку праці, появу нових форм організації трудових відносин, аналіз практики використання фіскальних інструментів вимагає особливої уваги до спрощеного оподаткування підприємств МСБ. Вітчизняна практика спрощеного оподаткування (т. зв. зарплатні ФОП), зокрема у сфері ІТ, не завжди оцінювалася іноземними інвесторами як сприятливий фактор інвестиційного середовища (Рожко, 2021). Тому в подальшому умови застосування

подібного інструменту потребують певних застережень залежно від виду економічної діяльності МСБ, урахування ризику зловживань тощо.

Використання фіскальних стимулів потребує ретельного оцінювання ефективності таких інструментів для досягнення цілей стимулювання ПІІ на етапі аналізу політичних альтернатив у процесі проектування політики. Існують дослідження зв'язку між запровадженням податкових стимулів та обсягами залучених іноземних інвестицій, результати яких свідчать про відсутність суттєвої кореляції, що необхідно брати до уваги під час обґрунтування вибору фіскальних інструментів серед політичних альтернатив (Марчак, & Маркуц, 2020). Ефективність їх може бути меншою від очікувань, про що свідчить і аналіз стимулів для значних інвестпроектів. Також необхідно зважати, що практика селективного застосування фіскальних стимулів може розглядатися іноземними інвесторами як дискримінаційна. Подібна практика з точки зору її запровадження упродовж відновлення економіки потребує якісного прогнозування та ретельного моніторингу. Суттєвою проблемою політики також є її узгодження із цілями інших економічних політик, зокрема бюджетної політики.

Практика використання галузевих фіскальних стимулів є усталеним підходом вітчизняної інвестиційної політики, зокрема у процесі відбору значних інвестпроектів, і характеризується вибором галузевих пріоритетів відповідно до цілей політики стимулювання ПІІ (Верховна Рада України, 2012a; Державна податкова служба України, 2022). Водночас проблемою, яка потребує додаткової уваги впродовж проектування політики, є відсутність чітких критеріїв визначення галузевих пріоритетів, що призводить до т. зв. "ручного" управління (зміни вносилися КМУ), корупційних практик. Такі підходи сприймаються інвесторами як дискримінаційні та можуть створювати ризики зниження ефективності інвестиційної політики. Тому завдання відновлення національної економіки потребує використання типу фіскальних інструментів відповідно до цілей моделі сталого розвитку. У дослідженнях завдань відновлення української економіки, у тому числі зарубіжними експертами (Мовчан, & Рогофф, 2022), наголошують на важливості розробки обґрунтованих критеріїв визначення галузевих пріоритетів для спрямування інвестиційної активності іноземних інвесторів на засадах інвестиційної політики нового покоління.

Застосування регіональних податкових стимулів має на меті формування і спрямування інвестпотоків на території, які потребують розвитку, реалізується на основі повноважень органів місцевої влади, стратегічного планування політики сприяння ПІІ на цьому рівні. На основі своїх повноважень органи місцевої влади застосовують різноманітні фіскальні інструменти: звільнення іноземних інвесторів від сплати земельного податку з метою сприяння реалізації значних інвестпроектів; пільгові ставки земельного податку та орендної плати за землю, яка перебуває в державній та комунальній власності; податкові пільги за участь у розвитку місцевої енергетичної, соціальної, транспортної інфраструктури та відновлення руйнувань. Удосконалення фіскальних інструментів такого типу обмежується розміром фіскального поля, що висуває вимоги до рівня кваліфікації розробників політики сприяння ПІІ на регіональному рівні, є вагомим чинником забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності регіону.

Проблема складності процедур адміністрування податків є традиційною проблемною ситуацією вітчиз-

няного інвестсередовища. Спрощення адміністрування податків дозволить знизити витрати інвесторів, сприятиме підвищенню ефективності інвестпроектів. Ряд заходів української податкової реформи 2015–2020 рр. сприяв покращенню інвестиційного середовища через зниження адміністративних витрат за рахунок зближення податкового та бухгалтерського обліку, запровадження системи електронного адміністрування ПДВ, виключення відсутності за місцезнаходженням як підстави анулювання реєстрації платником ПДВ, запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, розподіл повноважень між органами податкової та митної служби (Верховна Рада України, 2020). Перспективним напрямом вирішення цієї проблеми є використання потенціалу процесів цифровізації. Цифровізація процедур адміністрування створює додаткові можливості, тому проблемою політики, яка досліджується, можна визначити пошук рішень з розширення спектра цифрових інструментів у цій сфері.

Таким чином, перспективи використання фінансальних інструментів для реалізації цілей стимулювання ПІІ з метою відновлення української економіки мають заважати на необхідність ретельного аналізу вигод та витрат для суспільного добробуту від застосування цих інструментів, урахування тенденції зниження зацікавленості іноземних інвесторів оптимізації податків в умовах високих інвестиційних ризиків, визначення галузевих пріоритетів, виходячи із завдань сталого розвитку.

Відповідно до визначення об'єкта та мети нашого дослідження вітчизняна практика використання фінансових інструментів потребує детального аналізу. Фінансові інструменти конструюють у процесі проектування політики сприяння ПІІ на основі таких фінансових методів, як державне субсидування, гарантування, страхування, кредитування, пряме бюджетне фінансування тощо. Особливістю реалізації вітчизняної політики стимулювання іноземних інвестицій можна визначити суттєвий вплив бюджетних обмежень на її масштаби. Проте в Україні іноземні інвестори можуть отримати доступ до бюджетного фінансування опосередковано в умовах національного режиму іноземного інвестування, нові можливості для цього створюються упродовж реформування ринку державних закупівель, запровадження заходів промислової політики, стимулювання державно-приватного партнерства. Реалізація цілей промислової політики в нашій країні відбувається зокрема через стимулювання діяльності індустріальних парків (ІП). Методи сприяння інвестиційній діяльності в ІП передбачають державні витрати на облаштування відповідної інфраструктури територій, у межах яких суб'єкти господарювання можуть проводити виробничу діяльність, фінансування проектів регіонального розвитку, які передбачають облаштування ІП, під'єднання ІП до зовнішніх мереж інженерно-транспортної інфраструктури за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, цільових субвенцій з Державного бюджету та місцевих бюджетів; надання безвідсоткових кредитів, пільг при розмитненні (Верховна Рада України, 2012b).

Важливою проблемою політики, що досліджується, є підвищення ефективності її заходів на основі зіставлення державних витрат та переваг стимулів для інвесторів. Під час формування політики стимулювання ПІІ для відбудови української економіки доцільно зважати на Рекомендації ОЕСР щодо принципів інструменту заохочення та стримування міжнародних інвестицій ОЕСР

(Instrument on International Investment Incentives and Disincentives), зокрема щодо важливості оцінювання витрат та переваг стимулів для інвесторів. Запровадження пільгових інвестиційних режимів на територіях пріоритетного розвитку та у промислових парках має обґрунтовуватися результатами ретельного аналізу витрат та вигод, тільки за такої умови можливо досягти бажаної ефективності фінансових інструментів політики сприяння ПІІ (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2016). Результати такого аналізу дозволять розробити і дієві критерії реалізації цієї політики як необхідний елемент її проектування та моніторингу.

Вітчизняна практика використання фінансових стимулів для сприяння ПІІ пов'язана з реалізацією проектів державно-приватного партнерства (ДПП) у формах концесії, управління майном з обов'язковими інвестиційними зобов'язаннями приватного партнера, спільної діяльності. Від перших концесійних договорів в українську економіку надійшло 3,7 млрд грн інвестицій у 2020 р. Упродовж реалізації концесії у вітчизняній практиці фінансового сприяння іноземним інвесторам передбачається вплив на стан їхніх фінансів через здійснення виплат за експлуатаційну готовність; гарантоване придбання державою певного обсягу продукції відповідно до концесійного договору; фінансування поставок концесіонеру, необхідних для виконання концесійного договору; фінансування будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, які не є об'єктами концесії, але необхідні для виконання концесійного договору. Водночас виключення вимог про публічні закупівлі, упродовж виконання умов концесійного договору, можна розглядати як фінансову пільгу для інвесторів, яка потребує більш ретельного аналізу т. зв. принципів транспарентності політики (Верховна Рада України, 2019).

На новому політичному циклі політики сприяння ПІІ важливо уникнути недооцінювання використання потенціалу ДПП для цілей відбудови. Тому розробка адекватних гарантійних механізмів та інструментів для зниження інвестиційних ризиків є проблемою політики сприяння ПІІ, яка потребує особливої уваги. Наявність серед інструментів політики, що досліджуються, дієвих механізмів зниження інвестиційних ризиків дозволить залучити достатні обсяги іноземних інвестицій, виходячи з цілей відбудови економіки. Використання фінансових стимулів у межах сприяння ДПП породжує проблему вибору таких політичних альтернатив, які дозволять забезпечити баланс інтересів іноземних інвесторів та держави. Подальші заходи сприяння ДПП в умовах відновлення української економіки, як і увесь комплекс фінансових інструментів, може наразитися на бюджетні обмеження середньо- та довгострокового характеру. Загальною проблемою політики є проблема узгодженості різних видів економічних політик. Тому розробка критеріїв визначення основних напрямів державної підтримки на основі узгодження цілей сприяння з цілями сталого розвитку дозволить запропонувати ефективні політичні рішення.

Гарантії є невід'ємним елементом сучасних режимів іноземного інвестування, які запроваджують країни світу. В Україні законом про режим іноземного інвестування (1996) двосторонніми угодами про сприяння інвестиціям зафіксовано зобов'язання держави щодо надання гарантій іноземним інвесторам. Державні гарантії іноземним інвесторам доцільно розглянути у процесі дослідження групи фінансових інструментів політики. Гарантії як фінансовий інструмент дозволяють знизити ризики

іноземних інвесторів та підвищити інвестиційну привабливість економіки країни реципієнта. З урахуванням умов виникнення інвестиційних ризиків для сприяння ПІІ використовують різні види гарантій: гарантії від зміни законодавства; гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їхніх службових осіб; компенсацію і відшкодування збитків іноземним інвесторам, завданих їм унаслідок дій або бездіяльності державних органів України чи їхніх службових осіб; гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності; гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних унаслідок здійснення іноземних інвестицій тощо.

Зауважимо, що в процесі проектування політики стимулювання в межах розробки Національної стратегії збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну визначено наявність проблеми використання гарантій, зокрема акцентовано на необхідності узгодження практики використання гарантій з основними спеціальними законами для досягнення кращого балансу державних інтересів, потенціалу держави з відповідними механізмами стимулювання ПІІ (UkraineInvest, 2021). Такий підхід доцільний і в умовах відновлення української економіки. У такому контексті, з урахуванням світової практики, потребує подальшого удосконалення гарантійна та страхова діяльність експортного кредитного агентства, диверсифікація його діяльності та інструментів для підтримки інвестиційних проектів.

Вагомою групою інструментів впливу на привабливість інвестиційного середовища та ефективність інвестиційної діяльності є адміністративні формальності. Інвестори їх сприймають як інвестиційні бар'єри, подолання яких потребують додаткових витрат. Тому цілі політики сприяння іноземним інвестиціям реалізуються через лібералізацію адміністративних обмежень і узгоджуються з цілями політики дерегуляції. В Україні відбувається поетапна дерегуляція, а саме: у 2014 р. кількість дозволів для здійснення бізнесу зменшено з 143 до 85, з 2015 р. більше ніж вдвічі скорочено кількість видів ліцензування (з 76 до 30), водночас удосконалено їх процедури, ліквідовано дозвільні центри внаслідок запровадження адміністрування за методом "єдине вікно", що зменшило адміністративні витрати інвесторів (Верховна Рада України, 2015). У 2016 р. у межах реформи дерегуляції відбулася зміна реєстраційних процедур інвестиційної діяльності – перехід від режиму дозволу до режиму повідомлення (Верховна Рада України, 2016). Державна реєстрація іноземних інвестицій не обов'язкова, з нею не пов'язані пільги та гарантії, передбачені для іноземних інвесторів, іноземні інвестиції набувають відповідного правового статусу незалежно від такої реєстрації, безпосередньо на підставі внесення інвестиції в статутний капітал. На наступному етапі реформи дерегуляції бізнесу (2016–2019 рр.) удосконалено ряд регуляторних норм, які спрощують і здешевлюють реалізацію інвестиційних проектів: спростились норми реєстрації бізнесу, процедури отримання дозволів на будівництво; процедури та умови отримання електроенергії; підвищена прозорість системи управління земельними ресурсами; посилений захист міноритарних інвесторів щодо захисту права власності; отримання кредитів; правового забезпечення виконання контрактів; врегулювання питань неплатоспроможності. Також зниженню витрат інвесторів сприяє спрощення митних формальностей для підпри-

ємств з високим ступенем довіри через присвоєння статусу авторизованого економічного оператора.

Як свідчить практика реалізації заходів політики стимулювання ПІІ, пов'язаних зі значними інвестпроектами, саме вимоги на стадії землевідведення, доступу до інфраструктури, будівництва виробничих потужностей були оцінені іноземними інвесторами як суттєві інвестиційні бар'єри (Укрінформ, 2023). У процесі проектування вітчизняної інвестиційної політики сприяння ПІІ доцільно використовувати підходи класифікації адміністративних формальностей відповідно до стадії реалізації інвестиційного проекту, яка була запропонована ЮНКТАД. Такий підхід дозволяє здійснити комплексне оцінювання існуючих інвестиційних бар'єрів в Україні на кожній із цих стадій та сформулювати проблеми політики на новому політичному циклі як завдання з підвищення ефективності інвестицій.

Дискусія і висновки

Вітчизняна політика сприяння ПІІ застосовує різноманітні методи та інструменти впливу на економічні процеси з метою забезпечення ефективного використання міжнародних інвестиційних ресурсів. Вирішення завдань відновлення української економіки можливе тільки на основі її модернізації та моделі сталого розвитку, використання можливостей міжнародної співпраці в інвестиційній сфері. Такі імперативи визначають порядок денний нового політичного циклу проектування та реалізації політики сприяння ПІІ, обумовлюють вибір її методів та інструментів. Розбудова ефективної політики сприяння іноземним інвестиціям потребує врахування не тільки світового досвіду, який не завжди може бути перенесений у вітчизняні реалії, але передусім критичного оцінювання запроваджених політичних рішень щодо стимулювання іноземних інвестицій, розгляду адміністративних інструментів на основі їхньої комплексної оцінки як інвестиційних бар'єрів для іноземних інвесторів. Здійснений моніторинг практики застосування фіскальних і фінансових стимулів дозволяє зробити висновок про необхідність зорієнтованості системи критеріїв, яким мають відповідати інвестиційні проекти, для кращого збалансування інтересів усіх учасників економіки. Урахування викидів, які постають у період відновлення вітчизняної економіки за умови звуження фіскального поля, потребує ретельного добору фінансових інструментів, особливої уваги потребують спрямовані на зниження інвестиційних ризиків. Також зумовлює вибір інструментів сприяння ПІІ необхідність узгодження цілей вітчизняної інвестиційної, бюджетної, промислової політики.

Список використаних джерел

- Верховна Рада України. (2012а). *Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць*. (Закон України від 6.09.2012. № 5205-VI, втратив чинність у 2023 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17#Text>
- Верховна Рада України. (2012б). *Про індустриальні парки*. (Закон України від 21.06.2012 р. № 5018-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>
- Верховна Рада України. (2015). *Про ліцензування певних видів підприємницької діяльності*. (Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
- Верховна Рада України. (2016). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій*. (Закон України від 1.05.2016 р. № 2763). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1390-19#Text>
- Верховна Рада України. (2019). *Про концесію*. (Закон України від 2.10.2019 р. № 155-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>
- Верховна Рада України. (2020). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому*

законодавстві. (Закон України від 16.01.2020 р. № 1209-1). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-20#Text>

Верховна Рада України. (2021а). Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти із значними інвестиціями в Україні. (Закон України від 02.03.2021 р. № 1293-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-20#Text>

Верховна Рада України. (2021б). Про внесення змін до пункту 4 розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України щодо звільнення від оподаткування ввізним митом нового устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів до нього, що ввозяться для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями на виконання спеціального інвестиційного договору. (Закон України від 02.03.2021 р. № 1294-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1294-20#Text>

Верховна Рада України. (2022). Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустріальних парків в Україні. (Закон України від 21.06.2022 р. № 2330-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2330-20#Text>

Державна податкова служба України. (2022, 9 грудня). Інвестиційні проекти із значними інвестиціями в Україні: податкові преференції. <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/638899.html>

Державна податкова служба України. (2023, 19 червня). Щодо ставок основних податків в Україні порівняно зі ставками податків в країнах ЄС. <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/685400.html>

Марчак, Д., & Маркуц, Ю. (2020, 1 вересня). Невидимі субсидії. Хто і скільки втрачає, а хто – отримує в Україні від податкових пільг? Promote Ukraine. <https://www.promoteukraine.org/uk/nevidimi-subsidii-hto-i-skilki-vtrachae-a-hto-otrimue-v-ukraini-vid-podatkovih-pilg/>

Мінфін. (2023). Прямі іноземні інвестиції. <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/>

Мовчан, В., & Рогофф, К. (2022). Міжнародна торгівля та прямі іноземні інвестиції. У (Ред.) Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. ді Мауро, 131–180. Відбудова України: принципи та політика, CEPR Press, 131–180. https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

Національний банк України. (2022). Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010–2021 pp. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_pr_2022-03-31.pdf

Національний банк України. (2023). Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010–2022 pp. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_ICL-DFS_pr.pdf?v=4

Нечипорук, О. (2023). Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*, 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>

Пурій, Г.М. (2020). Сучасний стан та основні тенденції залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. *Гроші, фінанси і кредит*, 44, 199–203.

Рожко, І. (2021, 8 лютого). Іноземних інвесторів не цікавлять IT-компанії з ФОПами – юрист. Факти. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20210208-inozemnyh-investoriv-ne-tsikavlyat-it-kompaniyi-z-fopamy-yuryst/>

Софіщенко, І.Я. (2023). Фінансові та фінансові інструменти політики сприяння іноземним інвестиціям за умов відновлення української економіки. *Економіка та суспільство*, (54). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2798>

Тимоць, М., Стахів, Г. (2023). Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-70>

Укрінформ. (2023, 30 вересня). Компанія Байрактар інвестує в Україну \$100 мільонів. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3768047-kompaniya-baykar-investue-v-ukrainu-100-miljoniv.html>

Філіппова, С.В., & Сааджан, В. А. (2021). Економічний розвиток України: види стратегій та проблеми інвестування в сучасних умовах. *Менеджмент як фактор сталого розвитку в координатах парадигми економічних систем*. (Ред.) С. В. Філіппової, О.І. Продіус. Бондаренко М.О., 6–39.

Худавердієва, В.А. (2018). Стратегія залучення іноземних інвестицій у економіку України. *Фінанси України*, (6), 71.

Швець, Ю.О., & Бурділо, О.В. (2017). Оцінка інвестиційного клімату в Україні: стан, проблеми та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 12(2), 165–168. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuumevcg_2017_12%282%29_37

Arons, S. (2022, June 2). *Ukraine Reconstruction May Cost \$1.1 Trillion, EIB Head Says*. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-21/ukraine-reconstruction-may-cost-1-1-trillion-eib-head-says>

Organisation for EconomicCo-operation and Development. (2016). *OECD Investment Policy Reviews: Ukraine 2016*. <https://www.oecd.org/countries/ukraine/oecd-investment-policy-reviews-ukraine-2016-9789264257368-en.htm>

UkraineInvest. (2021). *Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну*. <https://ukraineinvest.gov.ua/fdi-strategy/>

UNCTAD. (2022, 9 June). *World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment*. [https://unctad.org/publications-search?f\[0\]=product%3A397](https://unctad.org/publications-search?f[0]=product%3A397)

References

Arons, S. (2022, June 2). *Ukraine Reconstruction May Cost \$1.1 Trillion, EIB Head Says*. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-21/ukraine-reconstruction-may-cost-1-1-trillion-eib-head-says>

Filyppova, S.V., & Saadzhan, V.A. (2021). Economic development of Ukraine: types of strategies and problems of investing in modern conditions. *Management as a factor of sustainable development in the coordinates of the paradigm of economic systems: monograph*. In S. V. Filyppova, O. I. Prodius (eds.). Publishing "Bondarenko M.O.", 6–39 [in Ukrainian].

Khudaverdieva, V.A. (2018). Strategy for attracting foreign investments to the economy of Ukraine. *Finances of Ukraine*, 6, 71 [in Ukrainian].

Marchak, D., & Markuts, Yu. (2020). *Invisible subsidies. Who loses and how much, and who gains in Ukraine from tax money? Promote Ukraine*. <https://www.promoteukraine.org/uk/nevidimi-subsidii-hto-i-skilki-vtrachae-a-hto-otrimue-v-ukraini-vid-podatkovih-pilg/> [in Ukrainian].

Movchan, V., & Rogoff, K. (2022) International Trade and Foreign Direct Investment. *Rebuilding Ukraine: Principle and Policies*. In Y. Gorodnichenko, I. Sologoub & B. Weder di Mauro. (Eds.), CEPR Press, 131–180 [in Ukrainian]. https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

Minfin. (2023). *Direct foreign investment*. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>

Natsionalnyi bank Ukrainy. (2022). *Estimation of the volume of foreign direct investments in which the final controlling investor is a resident (round tripping) for 2010–2021* [in Ukrainian]. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_pr_2022-03-31.pdf

Natsionalnyi bank Ukrainy (2023). *Estimation of the volume of foreign direct investments in which the final controlling investor is a resident (round tripping) for 2010–2022* [in Ukrainian]. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_ICL-DFS_pr.pdf?v=4

Nechyporuk, O. (2023). The problem of attracting foreign investment in Ukraine during the war. *Economy and society*, 54 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>

Organisation for EconomicCo-operation and Development. (2016). *OECD Investment Policy Reviews: Ukraine 2016*. <https://www.oecd.org/countries/ukraine/oecd-investment-policy-reviews-ukraine-2016-9789264257368-en.htm>

Puriy, H.M. (2020). The current state and main trends of foreign direct investment attraction in the economy of Ukraine. *Money, finance and credit*, 44, 199–203 [in Ukrainian].

Rozhko, I. (2021, February 8). *Foreign investors are not interested in IT companies with FOP – a lawyer*. Fakty [in Ukrainian]. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20210208-inozemnyh-investoriv-ne-tsikavlyat-it-kompaniyi-z-fopamy-yuryst/>

Shvets, Yu.O., & Burdilo, O.V. (2017). Assessment of the investment climate in Ukraine: the state, problems and ways its improvement. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 12(2), 165–168 [in Ukrainian].

Sofishchenko, I. (2023). Financial and fiscal instruments of foreign investment promotion policy under the conditions of recovery of the Ukrainian economy. *Economy and society*, 54 [in Ukrainian]. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2798>

State Tax Service of Ukraine. (2022, December 9). *Investment projects with significant investments in Ukraine: tax preferences* [in Ukrainian]. <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/638899.html>

State Tax Service of Ukraine. (2023, June, 19). *Regarding the rates of basic taxes in Ukraine compared to the rates of taxes in the EU countries* [in Ukrainian]. <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/685400.html>

Tymots, M., & Stakhiv, H. (2023). Financial aspects of attracting foreign investment at the martial law conditions. *Economy and society*, 47 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-70>

UkraineInvest. (2021). *National strategy for increasing foreign direct investment in Ukraine* [in Ukrainian]. <https://ukraineinvest.gov.ua/fdi-strategy/>

Ukrinform. (2022, September 30). *The Bayraktar company investing \$100 million in Ukraine* [in Ukrainian]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3768047-kompaniya-baykar-investue-v-ukrainu-100-miljoniv.html>

UNCTAD. (2022). *World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment*. [https://unctad.org/publications-search?f\[0\]=product%3A397](https://unctad.org/publications-search?f[0]=product%3A397)

Verkhovna Rada of Ukraine. (2012a). *On stimulating investment activity in priority sectors of the economy with the aim of creating new jobs* (Law of Ukraine dated September 6, 2012, No. 5205-VI (lost official in 2023)) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2012b). *On Industrial Parks* (Law of Ukraine dated June 21, 2012, No. 5018-VI) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *On Licensing of Certain Types of Business Activity* (Law of Ukraine dated 02.03.2015, No. 222-VIII) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). *On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Abolishing Mandatory State Registration of Foreign Investments* (The Law of Ukraine dated May 1, 2016 No. 2763) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1390-19#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *On Concession Zakon Ukrainy "Pro kontsesiiu"* (Law of Ukraine dated October 2, 2019, No. 155-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Regarding Improvement of Tax Administration, Elimination of Technical and Logical Inconsistencies in Tax Legislation* (The Law of Ukraine dated January 16, 2020, No. 1209-1) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-20#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2021a). *On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Taxation Features of Business Entities Implementing Investment Projects with Significant Investments in Ukraine* (The Law of Ukraine dated March, 2, 2021, No. 1293-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1293-20#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2021b). *On Amendments to Clause 4 of Chapter XXI "Final and Transitional Provisions" of the Customs Code of Ukraine regarding exemption from import duty taxation of new equipment (equipment) and accessories for it imported for the implementation of an investment project with significant investments for the implementation of a special investment contract* (The Law of Ukraine dated March 2, 2021, No. 1294-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1294-20#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Creating Favorable Conditions for the Activity of Industrial Parks in Ukraine* (Law of Ukraine dated June 21, 2022, No. 2330-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2330-20#Text> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 01.10.23

Прорецензовано / Revised: 17.10.23

Схвалено до друку / Accepted: 02.11.23

Iryna SOFISHCHENKO, PhD (Econ.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0001-6465-8272

e-mail: iryna.sofishchenko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FOREIGN INVESTMENT PROMOTION POLICY TOOLS: MONITORING AND CHALLENGES IN THE RECOVERY OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Background. The purpose of the article is to develop proposals for improving the policy of foreign investment promotion under the conditions of recovery of the Ukrainian economy considering the peculiarities of the methods and mechanisms of using foreign investment promotion tools, generalizing the domestic experience of their application. The article critically summarizes the experience of developing the Ukrainian foreign investment promotion policy, which allows for determining the direction of its adaptation in modern conditions.

Methods. A definition is provided for the concept of "policy to promote foreign investment". In accordance with the objectives of the study, monitoring of fiscal, financial, and administrative instruments is carried out, and the selection of methods and policy instruments is based on the author's approaches to their typology.

Results. An assumption has been made that the recovery of Ukraine's economy based on the attraction of foreign investments needs to take into account the results of the previous domestic experience of using the tools of the investment promotion policy. The limitations of the use of fiscal policy instruments, which necessitate the coordination of the system of the country's economic policies, are determined. Defects in the practice of applying financial policy instruments are identified. The experience of reforming the system of administrative instruments is summarized. Based on the results of the research, the factors that lead to the formation of a new political cycle of determining priorities, goals, tasks, and designing policy measures for the promotion of foreign investments have been identified.

Conclusions. The article substantiates the importance of designing measures to influence the investment environment and investment activity based on a comprehensive and coordinated approach to the use of policy instruments, ensuring the balance of stakeholders' interests, taking into account changes in the external environment of policy formation, restrictions and challenges related to the current state of the economy.

Keywords: foreign direct investment, promotion policy, fiscal incentives, financial incentives, deregulation.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.